

Küreselleşme: Bilgi Ekonomisinin Temel Özellikleri¹

Müge Akbulut

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Ankara.
mugeakbulut@gmail.com

Öz: İnternet'in tüm dünyaya hızla yayılmaya başlaması, küreselleşmeyi farklı boyuta taşımıştır. Bu gelişme ile birlikte dünyanın en uçra köşelerdeki bireyler bile küresel düzeyde rekabet edebilme imkânı bulmuştur. Küreselleşme süreci önemli siyasi olaylar, yenilikler ve şirketler sayesinde gerçekleşmiştir. Dünyanın düzleşmesi ile insanlar birbirine yakınlaşmış dolayısıyla ortaklaşa iş yapabilme ve rekabet edebilme fırsatı yakalamışlardır. Bu çalışmada Thomas Friedman (2006) tarafından belirlenen küreselleşmeye neden olan “düzleştirici güçler”in bilgi ekonomisi ve bilgi hizmetlerine etkileri tartışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Küreselleşme, bilgi ekonomisi, bilgi hizmetleri, düz dünya, düzleştirici

Giriş

Küreselleşme, mekânlar arasındaki mesafenin göz ardı edilerek, ülkelerin ve şirketlerin ve bireylerin birbirine yakınlaşması; birbirleri ile ekonomik, politik ve sosyal etkileşim halinde bulunmaları anlamına gelmektedir (Bayar, 2008; Kıvılcım, 2013). İnternet'in tüm dünyaya yayılması ve diğer güçlerin de etkisi sonucu yeni bir çağa girilmiştir, küreselleşmeyi farklı boyuta taşıyan bu yeni çağda dünya çok küçük bir yer haline gelmiş, oyun sahası düzleşmiştir. Artık küreselleşme sadece ülkeler, şirketler ve bireylerin nasıl iletişim kurduklarını tanımlamakla kalmamakta, aynı zamanda yeni uluslararası sistemi de biçimlendirmektedir. Dolayısıyla küreselleşmeyi, iç politikaları, uluslararası ilişkileri belirleyen güçleri anlamadan ne günün haberlerini yorumlayabilir, neye yatırım yapacağımızı bilebiliriz (Altan, 2008).

Thomas Friedman (2000) küreselleşmenin üç büyük çağı olduğunu belirtmektedir. Bu çağlardan ilki, Kristof Kolomb'un 1492'de Eski Dünya ile Yeni Dünya arasında ticareti başlatan sefere çıkması ile başlamış ve 1800'lere kadar sürmüş olan “*Küreselleşme 1.0*”dır. Bu çağ dünyayı büyük boydan orta boya küçültmüştür. Bu dönemin önde gelen unsurları, küresel entegrasyon sürecinin itici gücü ülkelerin sahip olduğu güç (insan gücü, buhar gücü, rüzgâr gücü vb.) ve bu gücün ne ölçüde yaratıcı kullanıldığı idi. Küreselleşme 1.0'da soru şuydu: Küresel fırsat ve rekabette ülkemin yeri neresi? Ülkem aracılığıyla nasıl küreselleşip diğer ülkeler ile işbirliğine girebilirim?

İkinci çağ, “*Küreselleşme 2.0*”, yaklaşık olarak 1800'lerde başlayarak 1929 *Dünya Ekonomik Bunalımı* ile I. ve II. Dünya Savaşlarında ara verdikten sonra 2000'e kadar devam etmiştir. Bu çağ ise dünyayı orta boydan küçük boya indirmiştir. Küreselleşme 2.0'da değişimin itici gücü çok uluslu şirketlerdir. İngilizler ve Hollandalıların başı

¹ Bu çalışma büyük ölçüde şu iki kaynağa dayanmaktadır: 1. Friedman, T.L. (2006). *Dünya düzdür: 21. yüzyılın kısa tarihi*. (çev. Levent Cinemre). İstanbul: Boyner Yayınları.; 2. Friedman, T. (2000). *Lexus ve Zeytin Ağacı: Küreselleşmenin Geleceği*. (çev. Elif Özsayar). İstanbul: Boyner Yayınları.

çektığı bu şirketler Sanayi Devrimi'yle işgücü ve pazar bulabilmek için dünyaya açılmışlardır. Dönemin ilk yarısında demir yolları ile buhar makinaları ulaşım maliyetlerini büyük oranda düşürmüştür, ikinci yarısında ise telgraf, telefon, kişisel bilgisayarlar, uydular ve Internet'in ilk sürümünün yaygınlaşması iletişim maliyetlerini azaltmıştır. Dolayısıyla malların ve bilginin mesafe gözetmeksizin hızlı bir şekilde ve kolaylıkla iletilebilmesi bu çağda mümkün olmuştur. Bu dönemin esas sorusu şuydu: Şirketim küresel ekonominin neresinde? Nasıl küreselleşip (şirket olarak) başka şirketlerle işbirliği yapabilirim?

Üçüncü çağ ise Internet'in yaygınlaşması ile başlayan, içinde bulunduğumuz "Küreselleşme 3.0"²dir. Bu dönemde dünya küçük boydan minicik boya dönüşmüş, oyun alanı da düzleşmiştir. Küreselleşme 3.0'ın itici gücü küresel düzeyde rekabete girebilmek ve işbirliği yapmak için bireylerin sahip olduğu güçtür. Bunu sağlayan, insanları yakınlaştıran küresel fiber optik şebeke ve yazılımdır. Bu çağda bireyler kendilerinin küresel rekabetin neresinde olduğunu küresel düzeyde başkalarıyla nasıl işbirliği yapabileceklerini sorgulayabilecek konuma gelmişlerdir.

Bu üç dönemin farklarını inceleyecek olursak, *Küreselleşme 1.0* ve *Küreselleşme 2.0*'ın esas aktörleri Avrupalı ülkeler ve şirketlerdir. *Küreselleşme 3.0*'da ise dünyanın en ücra köşesindeki birey veya şirketler de oyun alanına girmiş ve güçlenmişlerdir. Geniş bant ile dünyanın her tarafını birbirine bağlamış aynı zamanda donanım fiyatları da düşmüştür. Bir işin parçalanıp bir kısmının Lizbon'da bir kısmının Ankara'da yapılmasını sağlayan iş akış yazılımları da, zihinsel sermayenin hızlıca iletilebildiği bir platform yaratmıştır.

Ulus-devletin ve Sanayi Devrimi'nin doğuşu gibi kökten değişimler bireylerin rolü, hükümetlerin rolü ve iş yapma şekilleri üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Ancak bundan önceki değişimlerle küreselleşme süreci arasındaki nitelik olarak farklı olan şey *değişimin yayılma hızı ve derecesidir*. Örneğin *Johann Gutenberg* devingen harfli matbaayı geliştirdikten sonra baskıya geçiş hemen gerçekleşmemiş ve uzunca bir süre yalnızca küçük bir kesimi etkilemiştir (Çakın, 2011, s. 59). Oysa dünyanın düzleşme süreci ışık hızıyla yayılmaktadır ve insanları doğrudan etkilemektedir.

Dünyanın düzleşmesi önemli siyasi olaylar, teknolojik gelişmeler ve şirketler sayesinde gerçekleşmiştir.² Düzleşme ile, insanlar birbirine hiç olmadığı kadar yakınlaşmış, rahatça iletişim kurabilme fırsatı elde etmişlerdir dolayısıyla ortaklaşa iş yapabilmiş ve küresel düzeyde rekabet edebilmişlerdir.

Küreselleşmeye Yol Açan Temel Düzleştiriciler

Berlin Duvarı 9 Kasım 1989'da Sovyetler Birliğinin 1991'de dağılmasıyla sonuçlanan bir dizi olayı tetikleyerek yıkılmış ve Sovyet İmparatorluğunun hükümlerinde yaşayan halkları özgürleşmiştir (Coy, 2014). Dolayısıyla yönetimlere yön veren, dar iktidar grubunun çıkarları yerine, halkın çıkarları, talepleri ve arzuları olmuştur. Siyasi ve askeri gerginlik (soğuk savaş) iki ekonomik sistemin, (kapitalizm ve komünizm) mücadelesiydi. Duvarın yıkılması ile, herkesin uyum sağlaması gereken tek bir sistem kalmıştır (Makale Oku, 2012). Duvarın çöküşü ortak standartların benimsenmesini de sağlamıştır. Bankacılık, kişisel bilgisayarlar, yazılımlar ve bunun gibi birçok alanda

² Küreselleşmeye yol açan temel düzleştiriciler (flatteners) ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Friedman (2006).

hemen her şey standart hâle gelmiştir. Yaklaşık olarak duvarın yıkıldığı dönemlerde ortaya çıkan kişisel bilgisayarlar ile onlara hayat veren Windows İşletim sistemi yaygınlaşmıştır. Bilgisayarlar, komünizmin dayandığı yukarıdan aşağı iletişim sisteminin yerine, yatay iletişim sistemini büyük oranda geliştirmişlerdir. Ayrıca kişisel bilgi toplama faaliyetlerini de kolaylaştırıp bireylerin güçlenmesini sağlamışlardır. Microsoft teknoloji sorumlusu Craig Mundie'ye göre küresel bir telefon sistemine bağlı olan kişisel bilgisayarların, faks makinelerinin, Windows'un ve modemlerin yayılması, küresel bilgi devrimini başlatan temel platformu sağlamıştır (Anderson, 2005). Bu gelişmeler sayesinde insanlar kişisel bilgisayarlarında program yazmaya başlamıştır. Ancak bugünkü anlamda Internet henüz ortalarda olmadığı için bu dönemde bilgisayarların sunduğu imkânlar kısıtlıdır.

1990'ların ortasına gelindiğinde ise kişisel bilgisayar ve Windows devrimi ulaşabileceği yere kadar ulaşmıştı. World-Wide Web (WWW), 1991'de Tim Berners-Lee tarafından yaratılmıştır fakat kullanıcıların Web sayfalarını görmesini sağlayan "*Web tarayıcı*" (browser) teknolojisi, Netscape şirketi tarafından geliştirilmiştir. Tarayıcı teknolojisi sıradan bir teknoloji gibi gözükse de aslında en önemli icatlarından birisidir. Çünkü tarayıcı sayısı arttıkça daha çok insan Internet'e bağlanmış; dolayısıyla içerik, uygulamalar ve araçlar hızla çoğalmıştır. Yine bu dönemde kullanılan cihazların birlikte çalışabilirliğini sağlayan ve bilgiyi dijital ortamda topluca ve güvenli bir biçimde taşıyan matematik esaslı FTP, HTTP, POP, SSL, SMTP ve TCP/IP protokolleri³ geliştirilmiştir.

Giderek daha talepkâr hale gelen kullanıcılar çok geçmeden Internet platformunda yalnızca dolaşmak, e-posta göndermekle yetinmez olmuş; işbirliği içerisinde nesnelere yaratmak, yeniden tasarlamak istemişlerdir. Fakat bunun için birbiriyle uyumlu yazılımlar gerekiyordu. Şirketler artan beklentileri karşılayabilmek için ortak Web standartları ve protokolleri oluşturmuşlardır. Veri tanımlama, genişletilebilir işaretleme dili XML ve basit nesne iletim protokolü SOAP bunlardan bazılarıdır. Böylece yazılımların birlikte çalışabilirliği sağlanmış ve kullanıcıların mekândan bağımsız olarak, hangi bilgisayar ve yazılımı kullanırlarsa kullansınlar internette dijital veriyi indirme, değişiklik yapması sağlanmıştır. "*İş akış yazılımları*" sayesinde çok sayıda insan aynı proje üzerinde çeşitli görevleri yerine getirebilir hale gelmiştir.

Bahsedilen bu üç gelişme ile dünyayı düzleştiren platform oluşmaya başlamıştır. Önce çöken duvar sonra açılan pencere (Windows işletim sistemi) sonra içeriğin dijitalleşmesi ve tarayıcının yaygınlaşması, insanları daha önce hiç olmadığı ölçüde birbirine bağlamıştır. İş akış yazılımları da eklenince insanlar birlikte daha fazla şey yapmaya başlamışlardır. Böylece insanlar bilgisayarlarını ve Internet'i kullanarak tüm dijital içeriklerini daha önce olmadığı ölçüde hareket ettirebilmişlerdir. Bundan sonra bahsedilecek düzleştiriciler yeni platformun mümkün kıldığı işbirliği çeşitlerini, yöntemlerini içermektedir.

"*Açık kaynak*", son ürünün tasarımı ve uygulama detayları için erişimi ve ücretsiz yeniden dağıtımı teşvik eden bir felsefedir (Açık Kaynak, 2013). Açık kaynak felsefesinde beklenen karşılık maddi değil Apple, Microsoft gibi büyük şirketlerin ürettiklerine benzer ürünlerin ortaklaşa biçimde de yaratılabileceği düşüncesidir. Bu

³ Protokoller ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Computer Networking Notes (13 Aralık 2013).

açık kaynaklı oluşumlar kullanıcıların yazılım, site vb. araçlara daha kolay ulaşmalarını sağladığı için dünyanın düzleşmesi evresinde önemli bir yere sahip olmuşlardır.

Bir diğer düzleştirici olan “*Taşeronluk*” (out-sourcing), firmanın yaptığı işin bir kısmını bir başka firmaya ya da firmalara yaptırıp, daha sonra işin bütününe entegre etmesi anlamına gelmektedir. Hindistan taşeronluğa en iyi örnek teşkil eden ülkelerdendir. Doğal kaynaklardan yoksun bir ülke olan Hindistan eğitime büyük ağırlık vermiştir. Fakat dışa kapalı sosyalist yönetimi nedeniyle mezunlar iş bulamadıkları için başka ülkelere (genellikle Amerika) gitmek zorunda kalıyorlardı. Bu durum, öğrencilerin eğitim giderlerinin Hintli vergi yükümlüleri tarafından ödenmesi fakat Amerika’nın zenginleşmesi ve bilgi havuzunun dolması anlamına geliyordu. Hindistan bu durumdan geniş bant iletişim imkânına kavuştuğunda kurtulabilmiştir. Milenyum krizi olarak da adlandırılan Y2K⁴ bilgisayar krizi ile Hindistan bilişim sektörü dünyaya damgasını vurmuştur. Y2K krizinin giderilebilmesi için dünyadaki bütün eski bilgisayarların dahili saatlerinin değişmesi gerekmiştir. Bu durum Hindistan’daki eğitilmiş ve ucuz iş gücü ile aşılabılmıştır. Tabii bu örnekte işbirliğini sağlayan platformun (denizin altından döşenen fiber optik kablolar) önemi büyüktür. Bu gelişme Hindistan için yeni bir küresel iş fırsatı doğurmuştur çok farklı ülkeden firmalar Hintli firmalarla işbirliği yapmışlardır.

Taşeronluk (out-sourcing), ülke içinden yapılabildiği gibi ülke dışından da yapılabilmektedir (Demircan, 2005). Yurt dışı üretim (off-shoring) adı verilen bu kavram fabrikanın tümünün bir başka ülkeye taşınmasıdır. 2001 yılında Çin’in Dünya Ticaret Örgütü’ne resmi olarak üye olması, ticari uygulamalarda dünyanın pek çok ülkesinin izlediği küresel normlara uymayı kabul ettiği anlamına gelmektedir (Xiangnan, 2011). Çin’in Dünya Ticaret Örgütü üyeliği yurt dışı üretim adı verilen işbirliğini patlatmıştır. Aslında Çin, Batılı ve Asyalı üreticiler için daha önceden de büyük bir pazar durumundaydı. Birçok üretici bu burada satış ofisleri açmış fakat bürokratik engellerle karşılaştıkları için fazla kazanamamış hatta zarara bile girmişlerdir. Bunun üzerine kaliteli, disiplinli ve ucuz iş gücünden yararlanmak için ucuz maliyetli üretim yapan fabrikaları Çin’e kurmaya başlamışlardır. Çin’in Dünya Ticaret Örgütü’ne üye olması yani küresel kurallara uymayı kabul etmesi bu süreci hızlandırmıştır.

Bir diğer düzleştirici “*Tedarik zinciri*” ise, firmanın değişik birimlerinin birbirine bağlandığı bir sistemler bütünüdür. Taşınması gereken mal veya hizmetlerin en kısa, en ucuz ve en güvenli şekilde ulaştırılması amaçlanmaktadır. Tedarik zincirlerinin en iyi örneği Wal-Mart mağazalar zinciridir. Wal-Mart bünyesinde milyonun üzerinde işçi çalıştırmakta ve milyarlarca dolarlık alımlar, satımlar yapmaktadır. Satıcıyı, üreticiyi, dağıtım yapanları birbirine yakınlaştırıp daha düz bir alanda birbirleriyle ilişkiler kurmalarını sağlamaktadır. Wal-Mart’ın başarısının önemli noktaları vardır. İlk olarak Wal-Mart mal alımını doğrudan üreticiden ve oldukça fazla miktarda yapmakta, dolayısıyla ciddi indirimler alabilmektedir. Diğer bir nokta üreticiler malı doğrudan Wal-Mart’ın dağıtım merkezlerine teslim etmektedirler. En önemli nokta ise Wal-Mart bilgi sistemi üzerinden anlık olarak elde ettiği verileri (hangi şehirde rekabet nasıl, saat kaçla kaç arası kim ne sipariş veriyor vb.) doğrudan üreticilere iletmektedir (Shia, 2008). Yani bir ürün alıp kasadan geçirdikten kısa bir süre sonra dünyanın bir yerinde mekanik bir kol o ürünün yenisini üretmek için çalışmaya başlamaktadır. Dolayısıyla en

⁴ Hafızadan yer kazanmak için bilgisayarlardaki dâhilî saatlerde tarih altı rakamla gösteriliyordu ve en çok 31.12.99’u gösterebilirdi. 2000 yılında girildiğinde bilgisayarların çoğu 1 Ocak 1900’ü gösterecekti.

düşük depolama giderleriyle rafların doğru zamanda doğru ürünlerle dolu kalması sağlanmaktadır. Tedarik zincirleri hem dünyanın düzleşmesi sayesinde mümkün olmuş hem de dünyanın düzleşmesinde etkili olmuştur. Çünkü tedarik zincirleri çoğaldıkça ortak standartları benimsemiş, uyumsuzluklar azalmış ve küresel işbirliği artmıştır.

Şirketler için küresel tedarik zincirinin yönetilmesi o kadar kolay bir iş değildir. Bu durum geleneksel kargo şirketlerine de küresel düzeyde iş imkânı sağlamaktadır. Örneğin Toshiba birkaç yıl önce cihazların onarımının çok uzun sürmesi ile ilgili bir imaj sorunu yaşamıştır. Bu yüzden UPS'ten daha iyi bir sistem kurmasını istemiştir. UPS ise Toshiba'ya, makineleri UPS olarak alıp, tamir edip sahiplerine iade etme önerisinde bulunmuştur. Bugün Toshiba, UPS çalışanlara sertifika vermekte ve bilgisayarları UPS çalışanları tamir etmektedir. Artık bilgisayarlar bir günde merkeze gönderilmekte, ikinci günde tamir edilmekte ve üçüncü gün iade edilmektedir. Bu gelişme şirketin müşteri şikâyetlerinde dikkat çekici bir azalma olmuştur. Günümüzde ürünlerine hiç ellerini değdirmeyen şirketler vardır (insourcing). Kargo şirketleri fabrikadan depoya, oradan müşteriye hatta onarıma, tüm yolculuğu üstlenmektedir (UPS, 2014). Bu etkileşim (insourcing) müşteri açısından da avantajlıdır çünkü Toshiba parasını ve enerjisini daha iyi tedarik zinciri kurmak yerine daha iyi bilgisayarlar tasarlamak ve üretmek için harcamaktadır.

Çağımızın en önemli düzleştiricilerinden biri kuşkusuz ki Internet üzerinden çevrimiçi olarak her türlü bilgiyi arayabileceğiniz arama motorlarıdır. Herkese eşit bir düzlemde istediği aramayı yapma şansı verip, istedikleri bilgiye kolayca ulaşmalarını sağlamaktadırlar. Dolayısıyla insanlar artık bilgi haber ve eğlenceden oluşan kendi kişisel tedarik zincirlerini oluşturabilmektedirler. “*In-forming*” adı verilen bu olgu kullanıcıların kendi araştırmacısı kendi editörü kendi eğlence seçici olmasıdır (Xiangnan, 2011). In-forming'in sağladığı ortam sayesinde Google, MSN, Yahoo gibi şirketler hizmetlerini müşterilerine dayatmak yerine onların isteklerine çabucak cevap verebilecek sistemlerini üzerinde çalışmaya başlamıştır ve dünya üzerindeki herkesi birbirlerine daha önce hiç olmadığı ölçüde yaklaştırmıştır.

Her türlü teknolojik gelişme eğer diğer bir teknolojinin daha etkin olarak kullanılmasını sağlıyorsa bunu “*Steroid*” olarak adlandırabiliriz. Örneğin artık kablosuz bir ağ teknolojisi sayesinde kullanıcılar her yerden Internet'e erişip, istedikleri her şeye rahatça ulaşabilmektedir. Yani wi-fi teknolojisi olay hâlihazırda bulunan bir teknoloji olan Internet'i güçlendiriyor ve daha etkin kullanılmasını sağlıyor. Tabii steroidler sadece kablosuz bağlantılarla sınırlı değildir.

Küreselleşme ve Bilgi Ekonomisi

Basılı ortamda bilgi ekonomisinin yaklaşık üçte birini oluşturan kısım bilginin dağıtılması ile ilgilidir. Dijital ortama geçiş ile beraber bu giderler oldukça azalmıştır. Elektronik ortamda bilgi taşıyan bir nesneden bir kopya daha üretmenin maliyeti neredeyse sıfırdır. Dolayısıyla elektronik ortamda dikkat edilmesi gereken bant genişliği, yazılım donanım uyumu bulunmaktadır ve günümüzde bu sorunlar büyük oranda aşılmıştır.

Yine bu geçiş döneminde dünyadaki büyük kütüphaneler kullanıcılarına ekonomik bilgi sağlayabilmek için konsorsiyum çalışmalarında başlamıştır. Basılı ortamda büyük ölçekli olarak gerçekleştirilemeyen işbirliği projeleri elektronik ortamda daha kolay

gerçekleştirilebilmektedir. Konsorsiyumlar, kurumların olanaklarını birleştirerek üyelerinin daha az maliyet ile elektronik bilgi kaynaklarından yararlanmasını sağlamaktadır. Ülkemizde özellikle elektronik dergiciliğe geçiş ile beraber elektronik dergiler ve veri tabanları için işbirliği çalışmaları yapılmıştır (Küçük, Al, Alır, Soydal ve Ünal, 2004, s. 128). Konsorsiyum girişimi ilk kez ULAKBİM'in kuruluşu ile gündeme gelmiş daha sonra ANKOS kurulmuştur. 2014 yılı Ocak ayı itibarıyla 179 kurum ANKOS üzerinden bu tam metin kaynaklara erişebilmektedir (ANKOS, 2014).

Basılı ortamdan dijital ortama geçiş döneminde⁵ abonelikler yerine lisanslama modellerinin başlamasıyla yayıncılar da bu durumdan nasıl yararlanabiliriz diye kafa yormaya başlamışlardır. Bununla ilgili olarak büyük ticaret anlaşmaları ortaya çıkmıştır (Frazier, 2001). Bu anlaşmalarda yayınevi koleksiyondan seçme şansı vermeden dergileri paketleyip kütüphaneye sunmaktadır. Konsorsiyum söz konusu ise basılı dergi fiyatlarında bir değişiklik yapılmadan ek ödeme ile paketdeki tüm elektronik kaynaklar üyelerin erişimine açılmaktadır.

Küreselleşmenin Bilgi Hizmetlerine Etkisi

Düzeltiliciler, dünyanın herhangi bir yerinden bilgi merkezlerine ağ aracılığıyla bağlanmayı, küresel düzeyde bilgiye erişimi ve bilgi paylaşımını mümkün kılmaktadır. Düz dünyada mesafenin öneminin kalmaması kütüphanelerin sanal güzergâhlara dönüşmesini de hızlandırmaktadır (Tonta, 2007). Örneğin Hacettepe Üniversitesi Kütüphanelerinde bir kitabın hem basılı hem elektronik sürümü bulunuyorsa çoğu kullanıcı hızlıca bilgisayarına indirebileceği, farklı cihazlarda görebileceği ve kütüphaneye gitmesini gerektirmediği için elektronik kopyayı tercih edecektir. Dolayısıyla bu örnekte Hacettepe Üniversitesi Kütüphaneleri sanal bir güzergâhtır. (Tonta, 2007).

Küreselleşme sürecinden önce kullanıcılar bilgiye erişmek için “mekân olarak kütüphane”ye gitmek zorundaydılar (Tonta, 2007). Bugün ise düz dünyada aradıkları bilgiye oturdukları yerden kalkmadan ağ üzerinden erişebilmektedirler. Hatta kullanıcılar için aradıkları bilginin ağ üzerinde bulunması da yeterli değildir, bilginin tam zamanında (just-in-time) ve buldukları ortamı değiştirmeden erişilebilmesi daha önemli hale gelmiştir (Johnson Levine, Smith ve Stone, 2010).

Geliştirilen yazılımlar sayesinde kütüphaneciler tarafından gerçekleştirilen görevler de şekil değiştirmiştir. Örneğin dijital belgelerde yer alan üst veriler otomatik olarak çekilebilmekte ve profesyonel kütüphaneciler tarafından yapılan kataloglama, sınıflama gibi işlemler kullanıcılar tarafından yaratılan etiketler aracılığıyla ya da otomatik olarak gerçekleştirilebilmektedir. Kullanıcılar kütüphane danışma hizmetleri yerine kolayca erişebildikleri için *Wikipedia*, *Ekşi Sözlük*, *Twitter*, *Facebook* gibi platformları tercih etmektedirler. Aynı şekilde bilgi kaynakları hakkında profesyonel kütüphanecilerden bilgi almak yerine o kaynağı daha önce kullanmış kullanıcıların bilgisine danışmaktadırlar. *Amazon*, *Google Books*, *WorldCat*, *Library Thing*, *Idefix* vb. ortamlardaki kitap tanıtım ve eleştirileri buna örnek gösterilebilir.

⁵ Geçiş dönemi ve bilginin fiyatlandırması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Shapiro ve Varian (1999); Varian (1995).

Henüz tüm kütüphaneler tek bir küresel ağa bağlı değildir, dolayısıyla kullanıcılar kütüphane kaynaklarına ağ aracılığı ile erişememektedirler. Lorcan Dempsey (2006) tarafından ortaya atılan “*Ters yüz kütüphane*” olgusu kütüphanelerin hizmet ve kaynaklarını kullanıcıların bulunduğu yere yani çevrimiçi ortama aktarmaları ile alakalıdır. Kütüphanelerin bunu gerçekleştirebilmesi için ise ters yüz edilmesi ve kullanıcıların iş akışlarının parçası olması gerekmektedir. Bu süreçte kütüphanecilerin de “düz dünya”ya kütüphanenin hizmetlerini ve kaynaklarını taşımaları gerekmektedir. Nitekim bugün çoğu kütüphane görünürlüklerinin artması için en azından üst verilerini (metadata) Web ortamına, yani Google ile taranabilen ortama aktarmaktadırlar. Bilgi merkezleri “Ben hizmet veriyorum, size uyar, uymazsa uymaz” anlayışını terk etmesi gerekmektedir (Tonta, 2010). Her zaman bağlantılı olan (always-on) kullanıcılar nerede ise kaynaklarını ve hizmetlerini o platforma taşımaları gerekmektedir. Kütüphanelerin değeri kullanıcıların bulunduğu ortamda yer alıp almamaları ile ölçülecektir (Dempsey, 2005).

Hızla evrimleşen mobil cihazlara eklenen özellikler mobil uygulamalarda da çeşitliliğe neden olmuştur. Bugün mobil uygulama mağazalarında herhangi bir işi yapmak için bir uygulama bulma ihtimali oldukça yüksektir. Mobil cihazlar aracılığıyla her zaman bağlantılı olan kullanıcılar kütüphanelerin de kolay erişilebilir, dinamik, kontrol edilebilir yapıda olmasını beklemekte ve daha gelişmiş bilgi hizmetlerine gereksinim duymaktadır (Akbulut, 2011). Bu ortamda kütüphanelerin de bilgi hizmetleri sunumunda değişiklikler yapması, hizmetlerini kullanıcılarının buldukları ortama taşımaları gerekmektedir (Dempsey, 2009). Kullanıcılar aşına oldukları mobil ortamda sunulan kütüphane hizmetlerini kabul etmeye hazırdırlar. Dolayısıyla kütüphane kaynaklarına ve hizmetlerine mobil cihazlardan erişim olanağı sağlayan mobil kütüphaneler (m-libraries) en akıllıca çözümlerden birisidir. Kütüphane hizmetlerinin “mobil kullanıma hazır” hale getirilmesi ile kullanıcılar hesaplarına, dijital okuma odalarına, elektronik kitaplara, dergi makalelerine vb. hareket halindeyken de erişebilmektedir (Needham ve Ally, 2008). Hızla gelişen mobil cihazlara eklenen GPS, kamera, konum belirleme gibi özellikler de kullanıcı deneyimini geliştirmek ve kütüphane hizmetlerini daha etkin biçimde sunmak için fırsat olarak değerlendirilebilir.

Üniversitelerin “*Bilgi ve Belge Yönetimi*” bölümleri de artık bu kaçınılmaz hatta öngörülebilir değişimler karşısında ders programlarını güncelleyerek yeterli liderlik ve esnekliğe sahip bilgi profesyonelleri yetiştirmeyi amaçlamalıdır. Küreselleşen dünyada Bilgi ve Belge Yönetimi bölümleri misyonlarını, yaşanan değişimleri benimseyecek, bu değişimi lehimize olacak şekilde planlayabilecek ve yönetebilecek mezunlar yetiştirme olarak güncellemelidir. Çünkü düz dünyada bulunduğumuz statüyü koruyabilmemiz daha hızlı koşmamızı gerektirmektedir bu da ancak hızlı değişimlere ayak uydurabilecek bilgi profesyonellerinin yetişmesi ile mümkündür.

Sonuç

Küreselleşmeyi farklı bir boyuta taşıyan düzleştirici güçlerin büyük çoğunluğu bilgi dünyasında son yıllarda meydana gelen gelişmeler ve işbirlikleridir. Düzleştiriciler bilgi ekonomisinde köklü değişikliklere neden olmuştur. Kütüphaneler hala Web aracılığı ile erişilemeyen çok sayıda bilgi kaynağına ve hizmete sahiptir. Fakat düz dünyada kullanıcılar bulmak istediklerini ilk olarak Web’de aramaktadırlar (Tonta, 2007).

Dolayısıyla artık mekân olarak kütüphaneler bilgi arayan kullanıcılar için ilk duraklar değildir. Kullanıcılar artık daha kolay erişebildikleri için ağ ortamını tercih etmektedirler. Kütüphaneler ise kaynaklarını ve hizmetlerini ağ aracılığı ile kullanıma sunmadıkları sürece düz dünya ortamına ve hızlı teknolojik gelişmelere ayak uyduramamış olacaktırlar. Kütüphanelerin kaynaklarını ve hizmetlerini hızlıca kullanıcılarının bulunduğu platforma taşımaları gerekmektedir. Üniversitelerin Bilgi ve Belge yönetimi bölümleri de bu bağlamda ders programlarını güncelleyerek misyonlarını gözden geçirmektedir.

Teşekkür

Bu çalışma Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünde 2014 Bahar döneminde verilen BBY 705 Bilgi Ekonomisi dersi kapsamında hazırlanmıştır. Prof. Dr. İrfan Çakın'a ve metni okuyarak önerilerde bulunan Doç. Dr. Umut Al'a çok teşekkür ederim.

Kaynakça

- Açık Kaynak. (2013). *Wikipedi*. 28 Kasım 2014 tarihinde http://tr.wikipedia.org/wiki/A%C3%A7%C4%B1k_kaynak adresinden erişildi.
- Akbulut, M. (2011). iPhone Mobile Application Design: The case of Hacettepe University Libraries, ELPUB2011. *Digital Publishing and Mobile Technologies, 15th International Conference on Electronic Publishing 22-24 June 2011, Istanbul, Turkey/* içinde 95-102. Y. Tonta, U. Al, P.L. Erdogan & A.A. Baptista (Eds.), 28 Kasım 2014 tarihinde http://elpub.scix.net/data/works/att/115_elpub2011.content.pdf adresinden erişildi.
- Altan, M. (2008). General Motor neden batır? *Bloomberg Businessweek Türkiye*. (9-15 Kasım 2008), 20-11.
- Anderson, S. (1 Eylül 2005). *The business of loyalty: Why sending jobs to India is a sign of patriotism*. 28 Kasım 2014 tarihinde <http://incharacter.org/archives/loyalty/the-business-of-loyalty-why-sending-jobs-to-india-is-a-sign-of-patriotism/> adresinden erişildi.
- ANKOS. (2014). *Üyeler*. 28 Kasım 2014 tarihinde <http://www.ankos.gen.tr/index.php/ankoshakkinda/organizasyon/uyeler> adresinden erişildi.
- Bayar, F. (2008). Küreselleşme kavramı ve küreselleşme sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, (32), 25-34.
- Computer Networking Notes. (13 Aralık 2013). *Tcp ip udp ftp smtp HTTPs POP3 IMAP4 telnet SSH ICMP ARP RARP NTP SNMP SCP LDAP LPR*. 28 Kasım 2014 tarihinde <http://goo.gl/nxum7d> adresinden erişildi.
- Coy, P. (2014). Duvardan kalanlar. *Bloomberg Businessweek Türkiye*. (23-29 Kasım 2014), 10-11.
- Çakın, İ. (2011). *Bilgi ve Belge Yönetimine Giriş. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü 2011 Ders Notları*. Ankara. 28 Kasım 2014 tarihinde <http://egitim.bilgiyonetimi.net/mod/resource/view.php?id=509&redirect=1> adresinden erişildi.
- Demircan, H. (2005). Küreselleşme ve enformatik devrim sonrası yeni dönem: "Offshore outsourcing". *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 17(1), 7-21. 28 Kasım 2014 tarihinde <http://goo.gl/XdU0NI> adresinden erişildi.
- Dempsey, L. (2005). *The library and the network: Flattening the library and turning it inside out*. (Sunuş slaytları). Access 2005 Conference, 17-19 October 2005, Edmonton, Alberta, Canada. 28 Kasım 2014 tarihinde <http://goo.gl/WjiDsF> adresinden erişildi.

- Dempsey, L. (2006). The (digital) library environment: Ten years after. *Ariadne*, No. 46. 28 Kasım 2014 tarihinde <http://www.ariadne.ac.uk/issue46/dempsey> adresinden erişildi.
- Dempsey, L. (2009). Always on: Libraries in a world of permanent connectivity. *First Monday*, 14(1). 28 Kasım 2014 tarihinde <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/viewArticle/2291/> adresinden erişildi.
- Frazier, K. (2001). The librarians' dilemma: contemplating the costs of the 'big deal'. *D-Lib magazine*, 7(3), 1-9. 28 Kasım 2014 tarihinde <http://www.dlib.org/dlib/march01/frazier/03frazier.html> adresinden erişildi.
- Friedman, T. L. (2000). *Lexus ve zeytin ağacı: Küreselleşmenin geleceği*. (çev. Elif Özsayar). İstanbul: Boyner Yayınları.
- Friedman, T.L. (2006). *Dünya düzdür: 21. yüzyılın kısa tarihi*. (çev. Levent Cinemre). İstanbul: Boyner Yayınları.
- Johnson, L., Levine, A., Smith, R. ve Stone, S. (2010). *The 2010 Horizon report*. Austin, Texas: The New Media Consortium.
- Kıvılcım, F. (2013). Küreselleşme kavramı ve küreselleşme sürecinin gelişmekte olan ülke Türkiye açısından değerlendirilmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 219-230.
- Küçük, M.E., Al, U., Alır, G., Soydal, İ. ve Ünal, Y. (2004). Türkiye'de kütüphanelerarası işbirliği üzerine bir değerlendirme. *Türk Kütüphaneciliği*, 18(2), 119-134.
- Makale Oku. (20 Mayıs 2012). *Berlin Duvarı 2. Bölüm*. 28 Kasım 2014 tarihinde <http://youtu.be/EbwwS7wtoM4> adresinden erişildi.
- Needham, G. ve Ally, M. (2008). *M-libraries: libraries on the move to provide virtual access*. London: Facet.
- Shapiro, C. ve Varian, H.R. (1999). *Information rules: a strategic guide to the network economy*. Boston, MA: Harvard Business School Press. 28 Kasım 2014 tarihinde <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/hal-varian-information-rules-chapter-1.pdf> adresinden erişildi.
- Shia, M. (24 Eylül 2008). *Supply chaining*. 28 Kasım 2014 tarihinde <http://allaboutlogistics.blogspot.com.tr/2008/09/supply-chaining-one-of-worlds-flattener.html> adresinden erişildi.
- Tonta, Y. (2007). Kütüphaneler sanal güzergâhlara mı dönüşüyor? A. Üstün ve Ü. Konya (Eds.), *I. Uluslararası Bilgi Hizmetleri Sempozyumu: İletişim, 25-26 Mayıs 2006, İstanbul (Bildiriler)* içinde (s. 353-366). İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi. 28 Kasım 2014 tarihinde <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/tonta-istanbul-mayis-2006-bildiri.pdf> adresinden erişildi.
- Tonta, Y. (2010). Küreselleşen dünyada üniversiteler ve kütüphanelerin rolleri. (Söyleşi: Nilüfer Ünal, Pınar Demirtaş ve Serhat Baytur) *E-Bülten*, No. 21. 28 Kasım 2014 tarihinde <http://e-bulten.library.atilim.edu.tr/sayilar/2010-12/soylesi.html> adresinden erişildi.
- UPS. (2014). *Your business. Synchronized*. 28 Kasım 2014 tarihinde http://www.ups.com/media/en/ca/service_guide_ca2.pdf adresinden erişildi.
- Varian, H. R. (1995). The information economy. *Scientific American*, 273(3), 200-201.
- Xiang-nan, W. (2011). *China in the WTO: Past, present and future. Tenth anniversary of China's accession to the WTO*. 28 Kasım 2014 tarihinde http://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/s7lu_e.pdf adresinden erişildi.